

Osrednje območne knjižnice

USMERITVE ZA IZVAJANJE POSEBNIH NALOG
OSREDNJIH OBMOČNIH KNJIŽNIC ZA OBDOBJE 5 LET
(2025–2029)

December 2024

Dokument je konec februarja 2025 potrdil tim OOK, ki ga sestavljajo direktorji in koordinatorji osrednjih območnih knjižnic.

UVOD

Dokument *Usmeritve za izvajanje posebnih nalog srednjih območnih knjižnic za obdobje 2025–2029* določa ključne smernice za izvajanje posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic (OOK) v petletnem obdobju. Pomen dokumenta je v zagotavljanju usklajenega, enakomernega in učinkovitega razvoja mreže slovenskih splošnih knjižnic na regionalnem in nacionalnem nivoju.

Namen dokumenta je oblikovati jasen načrt za petletno obdobje za podporo OOK pri izpolnjevanju posebnih nalog, določenih v 27. členu Zakona o knjižničarstvu (ZKnj-1). Posebne naloge zajemajo zagotavljanje povečanega in zahtevnejšega izbora knjižničnega gradiva in informacij, nudenje strokovne pomoči vsem knjižnicam na območju, koordinacijo zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva za območje ter usmerjanje izločenega knjižničnega gradiva z območja. Izvajanje teh nalog finančno podpira Ministrstvo za kulturo prek neposrednega poziva za pripravo programa dela in finančnega načrta za izvajanje posebnih nalog osrednje območne knjižnice za posamezno leto.

Dokument bo tudi temelj za pripravo letnih programov dela in finančnih načrtov za izvajanje posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic ter programa dela nacionalne koordinacije. Nacionalno koordinacijo na podlagi 41. člena Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe zagotavljajo osrednje območne knjižnice, in sicer s Pogodbo o izvajanju storitev nacionalne koordinacije območnosti. Nacionalno koordinacijo območnosti sestavljajo: nacionalni koordinator, osrednje območne knjižnice in Združenje splošnih knjižnic.

Dokument je rezultat sodelovanja strokovnjakov in ključnih deležnikov, ki so svoje ugotovitve in predloge oblikovali prek moderirane delavnice ter nadaljnjih delovnih skupin.

PRIPRAVA DOKUMENTA

Priprava dokumenta se je začela z izvedbo moderirane delavnice z *naslovom Priprava usmeritev za izvajanje posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic (OOK) za obdobje 2025–2029*, ki je potekala 5. junija 2024. Namen delavnice je bil določiti usmeritve za izvajanje posebnih nalog, ki jih osrednje območne knjižnice opravljajo v skladu s 27. členom Zakona o knjižničarstvu.

Delavnica je imela naslednje cilje:

- ugotoviti trenutno stanje izvajanja vsake od štirih posebnih nalog OOK, vključno s kompetenčnimi vsebinami in kompetenčnimi centri;
- določiti smer razvoja znotraj vsake od štirih posebnih nalog OOK;
- opredeliti nadaljnje korake za dokončanje dokumenta, vključno z nalogami koordinatorjev OOK in nacionalne koordinatorice.

Udeleženci delavnice:

- Polonca Bajc Napret, direktorica, Osrednja knjižnica Celje
- Milena Doberšek, direktorica, Knjižnica Ivana Potrča Ptuj
- dr. Andreja Erdlen, vodja Centra za spodbujanje bralne pismenosti ter vodja delovne skupine območnih koordinatorjev za spodbujanje bralne pismenosti
- dr. Albert Halasz, koordinator, Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota
- Dolores Jakac, koordinatorka, Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper
- Tjaša Jazbec, koordinatorka, Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper
- Polonca Kavčič, nacionalna koordinatorka izvajanja območnih nalog osrednjih območnih knjižnic – ključna nosilka dodatnega omizja: Kompetenčne vsebine in kompetenčni centri (znotraj naloge »nudenje strokovne pomoči vsem knjižnicam svojega območja«)
- Urška Lobnikar Paunović, direktorica, Valvasorjeva knjižnica Krško
- mag. Luana Malec, direktorica, Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper
- Lea Očko, koordinatorka, Osrednja knjižnica Celje – ključna nosilka omizja 3: Koordiniranje zbiranja, obdelave in hranjenja gradiva za svoje območje
- Manja Pergar, koordinatorka, Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica
- Mira Petrovič, vodja Kompetenčnega centra za domoznanstvo in delovne skupine domoznancev OOK, Knjižnica Ivana Potrča Ptuj
- Primož Potočnik, koordinator, Knjižnica Ivana Potrča Ptuj – ključni nosilec omizja 4: Usmerjanje izločenega knjižničnega gradiva s svojega območja
- Anja Rebolj, koordinatorka, Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto
- Anka Rogina, koordinatorka, Mariborska knjižnica – ključna nosilka omizja 2: Nudenje strokovne pomoči vsem knjižnicam svojega območja
- Irena Sirk, vodja delovne skupine sistemskih administratorjev in informatikov OOK, Mariborska knjižnica
- Anja Sterle, podsekretarka, Ministrstvo za kulturo
- Matej Strgaršek, predsednik, Združenje splošnih knjižnic
- Irena Škvarč, direktorica, Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica
- Simona Šuler Pandev, koordinatorka, Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem
- Lea Vavkan, Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem
- Saša Vidmar, koordinatorka, Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica – ključna nosilka omizja 1: Zagotavljanje povečanega in zahtevnejšega izbora gradiva in informacij
- prof. dr. Polona Vilar, predstojnica, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
- dr. Andreja Videc, Osrednja knjižnica Celje
- Jana Zeni Bešter, koordinatorka, Mestna knjižnica Kranj
- Ana Zdravje, koordinatorka, Mestna knjižnica Ljubljana
- dr. Teja Zorko, direktorica, Mestna knjižnica Ljubljana

Poudarek je bil na strokovnem in vsebinskem prispevku udeležencev, ki so bili naprošeni, da se pred delavnico seznaniijo z naslednjo literaturo:

1. **Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2022–2027**, Grosuplje: ZSK, 2022
https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2022/08/ZSK_Strategija-razvoja-slovenskih-splosnih-knjiznic-2022-2027_oblikovano.pdf
2. **Akcijski načrt za uresničitev ciljev Strategije**
3. **Strokovna izhodišča za spremembe izvajanja posebnih nalog OOK** (NUK, 2017)
<https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-J7XLW7YQ>
4. **STRATEŠKE USMERITVE NA PODROČJU IKT V SPLOŠNIH KNJIŽNICAH ZA OBDOBJE 2019-2028** (NUK, 2019)
https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2020/06/OOK_Strateske_usmeritve_IKT_Spl_Knj_2019-2028.pdf
5. **A. Videc: Vloga in pomen osrednjih območnih knjižnic v sistemu splošnih knjižnic**: doktorska disertacija (2020)
<https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=127287>
6. **Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice (za obdobje 2018–2028)**, 2018
<https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-dediscina/2ffbd52377/Strokovna-priporocila-in-standardi-za-splosne-knjiznice.pdf>
7. **STROKOVNA IZHODIŠČA ZA VZPOSTAVITEV KOMPETENČNIH CENTROV** (2020)
<https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/NSKD/Drugi-dokumenti-in-gradiva/STROKOVNA-IZHODISCA-ZA-VZPOSTAVITEV-KOMPETENCNIH-CENTROV.pdf>
8. **Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2024–2031** (2024)
<https://e-uprava.gov.si/si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=16450>

Po zaključeni delavnici so ugotovitve posameznih omizij postale temelj za delo petih delovnih skupin.

Delovna skupina 1: Zagotavljanje povečanega in zahtevnejšega izbora gradiva in informacij.

Člani: Dolores Jakac, Tjaša Jazbec, Manja Pergar, Saša Vidmar (vodja)

Delovna skupina 2: Nudenje strokovne pomoči vsem knjižnicam svojega območja

Člani: Anja Rebolj, Anka Rogina (vodja), Ana Zdravje

Delovna skupina 3: Koordiniranje zbiranja, obdelave in hranjenja gradiva za svoje območje

Člani: Albert Halász, Lea Očko (vodja), Mira Petrovič, Simona Šuler Pandev

Delovna skupina 4: Usmerjanje izločenega knjižničnega gradiva s svojega območja

Člani: Manja Pergar, Primož Potočnik (vodja), Lea Vavkan

Delovna skupina 5: Kompetenčne vsebine in kompetenčni centri (v okviru naloge "Nudenje strokovne pomoči vsem knjižnicam svojega območja")

Člani: Polonca Kavčič (vodja), Saša Vidmar, Jana Zeni Bešter

Vodje omizij so svoje ugotovitve poslale nacionalni koordinatorici v začetku septembra 2024. Na podlagi teh prispevkov je nacionalna koordinatorica do konca decembra 2024 pripravila enoten dokument.

AKCIJSKI NAČRT IN SPREMLJANJE URESNIČEVANJA USMERITEV

Način doseganja ciljev usmeritev bo opredeljen v posebnem dokumentu – *Akcijskem načrtu za uresničitev Usmeritev za izvajanje posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic za obdobje 5 let (2025–2029)*. Dokument bo strateške usmeritve pretvoril v praktične aktivnosti, določil časovni okvir za njihovo izvedbo ter nosilce odgovornosti.

Usmeritve bodo vključene v letne programe nacionalne koordinacije in letne programe izvajanja posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic do leta 2029. Akcijski načrt bo pripravil tim OOK (direktorji in koordinatorji osrednjih območnih knjižnic).

Predvideno je polletno spremljanje uresničevanja usmeritev. Periodično poročilo, ki ga bodo pripravljali nosilci, odgovorni za posamezne aktivnosti, bo vključevalo naslednje podatke:

- Napredek pri izvajanju ukrepov za doseganje ciljev
- Doseženi rezultati
- Ovire in predlagane rešitve

Približno na polovici obdobja, tj. konec leta 2027, je predvidena obsežnejša vmesna evalvacija. Po zaključku obdobja (2029) bo izvedena celovita ocena uresničitve ciljev.

USMERITVE ZA IZVAJANJE POSEBNIH NALOG OSREDNJIH OBMOČNIH KNJIŽNIC ZA OBDOBJE 5 LET (2025–2029)

1. naloga: Zagotavljanje povečanega in zahtevnejšega izbora knjižničnega gradiva in informacij

Pomen področja

Vsebina tega področja je osredotočena na **zagotavljanje dostopa do širšega in zahtevnejšega nabora knjižničnega gradiva ter informacij**, predvsem prek pridobivanja obveznega izvoda publikacij, brezplačne medknjižnične izposoje, informacijskih virov in učinkovitega upravljanja spletnih portalov.

Obseg področja

INFORMACIJSKI VIRI IN IZBOLJŠANJE UPORABNIŠKE IZKUŠNJE

1.1.1. OBVEZNI IZVOD

Zakon o obveznem izvodu publikacij v 5. členu določa, da so depozitarne organizacije za obvezni izvod publikacij tudi osrednje območne knjižnice. S tem je zagotovljena najširša dostopnost javno financiranih publikacij, saj je obvezni izvod predmet brezplačne medknjižnične izposoje med knjižnicami znotraj posameznih območij OOK. Tako je dostop do teh publikacij omogočen celotni mreži slovenskih splošnih knjižnic in posledično najširši množici prebivalcev Republike Slovenije.

Usmeritev:

Osrednje območne knjižnice morajo še naprej ostati depozitarne organizacije, prejemnice obveznega izvoda publikacij v obsegu in na način kot to določa Zakon o obveznem izvodu publikacij (ZOIPub).

1.1.2. E-VIRI, E-KNJIGE

Elektronski viri, bodisi licenčni bodisi prosto dostopni, knjižnicam ponujajo priložnost za širitev dostopa do znanja, informacij in spodbujanje informacijske, medijske, digitalne in meta pismenosti. Za doseganje teh ciljev so potrebne sistematične in dolgoročne usmeritve, ki bodo zagotovile ustrezno financiranje, enoten dostop do virov, tudi zunaj prostorov knjižnice ter razvoj uporabniško usmerjenih rešitev.

Elektronske knjige (e-knjige) predstavljajo sodoben in dostopen način dostopa do literature in drugih pisnih virov. Na področju e-knjig morajo knjižnice slediti potrebam uporabnikov, tehnološkemu razvoju, zagotavljati enake možnosti dostopa do e-knjig za vse uporabnike splošnih knjižnic in ohranjati visoke standarde kakovosti (kakovostna vsebina in tehnična izvedba, upoštevanje etičnih standardov – spoštovanje avtorskih pravic, varovanje osebnih podatkov).

Usmeritve:

Za učinkovito uresničitev ciljev na področju elektronskih virov in elektronskih knjig je ključno vzpostaviti dolgoročne in sistematične usmeritve, ki bodo zagotavljale ustrezno podporo in razvoj. Ena izmed prednostnih nalog je zagotavljanje zadostne finančne podpore s strani Ministrstva za kulturo za nakup e-virov, kar bo z zagotavljanjem dostopa na daljavo knjižnicam omogočilo širitev dostopa do kakovostnih virov znanja. Poleg tega je treba pripraviti nabor primernih prosto dostopnih in licenčnih e-virov, ki bodo namenjeni splošnim knjižnicam, da bodo lahko ustrezno odgovarjale na potrebe svojih uporabnikov.

Pomembno je tudi preučiti možnosti za vzpostavitev enotne vstopne točke do vseh e-virov, ki jih ponujajo slovenske splošne knjižnice. Ta model mora zagotavljati najboljšo možno uporabniško izkušnjo, enak dostop vseh uporabnikov do vseh razpoložljivih vsebin ter kontinuirano financiranje za razvoj in vzdrževanje.

Vzporedno je treba vzpostaviti in uvesti poenoten način informacijskega opismenjevanja uporabnikov, ki bo temeljil na e-virih v splošnih knjižnicah. To bo prispevalo k izboljšanju ravni informacijske pismenosti v slovenski družbi ter spodbudilo uporabo digitalnih rešitev.

Poseben poudarek je treba nameniti tudi nadaljnjemu razvoju in izboljšavam platforme COBISS Ela za izposojlo e-knjig, da bo ta še učinkoviteje zadostila potrebam sodobnih uporabnikov.

Racionalnejšo porabo sredstev je mogoče doseči s konzorcijskim nakupom (vseh vrst) gradiva.

1.1.3. MEDKNJIŽNIČNA IZPOSOJA

Projekt *Brezplačna medknjižnična izposoja gradiva za uporabo v izobraževalne in raziskovalne namene* se izvaja med knjižnicami posameznega knjižničnega območja. Predstavlja pomemben vidik dostopnosti informacij za vse uporabnike, ne glede na njihovo geografsko lokacijo.

Usmeritev:

V okviru projekta *Brezplačna medknjižnična izposoja gradiva za uporabo v izobraževalne in raziskovalne namene* bi morali zagotavljati brezplačno medknjižnično izposojlo gradiva iz vseh splošnih knjižnic in Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK). Idealno bi bilo, če bi v brezplačni medknjižnični izposoji sodeloval celoten knjižnični sistem.

1.1.4. DOBREKNJIGE.SI, KAMRA, KNJIŽNICE.SI, OBRAZI SLOVENSКИH POKRAJIN

Portali Dobreknjige.si, Kamra, Knjižnice.si in Obrazi slovenskih pokrajin, ki jih upravljajo OOK, vsebine pa prispevajo vse slovenske splošne knjižnice in drugi partnerji, morajo v hitro spreminjajočem se digitalnem okolju slediti sodobnim trendom in odgovarjati na potrebe svojih ciljnih skupin. V ta namen je potrebno usmeriti napore v zagotavljanje kakovostne in relevantne vsebine, natančno prilagojene ciljnim uporabnikom, hkrati pa poskrbeti za učinkovito promocijo in izboljšanje uporabniške izkušnje z inovativnimi rešitvami.

Usmeritve:

Portali Dobreknjige.si, Kamra, Knjižnice.si in Obrazi slovenskih pokrajin, ki jih upravljajo Osrednje območne knjižnice (OOK) z vsebinami, ki jih prispevajo slovenske splošne knjižnice in drugi partnerji, morajo v dinamičnem digitalnem okolju slediti sodobnim trendom in potrebam svojih ciljnih skupin. Da bi dosegli ta cilj, je ključno upoštevati načelo "kvaliteta pred kvantiteto", kar pomeni redno preverjanje skladnosti vsebin z namenom posameznega portala. Hkrati je potrebno redno analizirati ciljne uporabnike in ocenjevati, ali vsebine ustrezajo njihovim potrebam in pričakovanjem.

Za učinkovitejšo dostopnost in privlačnost je nujna okrepitev promocijskih aktivnosti, ki bodo del strukturiranega načrta promocije osrednjih območnih knjižnic in posledično vseh splošnih knjižnic. Pomembno je tudi vzpostaviti uporabniške vmesnike, ki bodo prilagojeni različnim ciljnim skupinam uporabnikov splošnih knjižnic, ne glede na njihove morebitne omejitve, s čimer se bo izboljšala uporabniška izkušnja in povečala njihova angažiranost. Tako bodo portali še naprej relevantni, dostopni in v koraku z modernimi digitalnimi zahtevami.

2. naloga: Nudenje strokovne pomoči vsem knjižnicam s svojega območja

Pomen področja:

Osrednjim območnim knjižnicam je bila s Strategijo razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2022–2027 dodeljena **vloga nosilk razvoja slovenskih splošnih knjižnic**. Podlago razvoju vseh slovenskih splošnih knjižnic, tako na območni kot nacionalni ravni, daje reorganiziran sistem osrednjih območnih knjižnic, ki temelji na inovativnih projektih, kompetenčnih vsebinah in povezovanju med knjižnicami. V tem okviru je nujno ohranjati splošne knjižnice kot javno službo.

Glavni cilj tega področja je preko razvojnega in strokovnega sodelovanja med knjižnicami oblikovati, vzdrževati in razvijati zanesljiv, funkcionalen, učinkovit in napreden sistem splošnih knjižnic, ki bo vsem prebivalcem Slovenije omogočal dostopne in kakovostne knjižnične storitve.

Obseg področja:

SODELOVANJE IN POVEZOVANJE, PROMOCIJA, IZOBRAŽEVANJE IN RAZVOJ

1.1. Sodelovanje in povezovanje v lokalnem okolju, na regionalnem in nacionalnem nivoju ter v mednarodnem okolju za krepitev in enakomeren razvoj knjižničnega sistema.

OOK krepi razvojno in strokovno sodelovanje s splošnimi knjižnicami na svojem območju, s čimer neguje strokovno skupnost in skrbi za pretok in širjenje strokovnih informacij znotraj svojega območja in izven.

OOK se partnersko povezuje in sodeluje tudi z drugimi organizacijami v svojem okolju glede na ugotovljene potrebe prebivalcev.

OOK je aktiven deležnik v okviru nacionalne koordinacije posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic in išče priložnosti za mednarodno sodelovanje in povezovanje.

Nacionalni koordinator v okviru nacionalne koordinacije posebnih nalog OOK povezuje njene deležnike in spodbuja povezovanje in prenose dobrih praks med knjižnicami in z drugimi deležniki na področju knjižničarstva (NUK, FF, ZBDS) in širše (z drugimi resorji) ter krepi sodelovanje v mednarodnem prostoru.

Sodelovanje in povezovanje poteka ob upoštevanju etičnih načel (vključevanje, enakopravnost, demokratičnost, dialog, spoštovanje, dostojanstvo, zaupanje) ter spodbujanju odprte komunikacije na vseh ravneh: med knjižnicami (med OOK in knjižnicami na območju; med deležniki nacionalne koordinacije) ter med zaposlenimi v knjižnicah (direktor – koordinator OOK – zaposleni in obratno).

Usmeritve:

Sodelovanje s knjižnicami območja bo potekalo na osnovi izdelane analize potreb knjižnic na območju.

Pomembno je spodbujanje pretoka strokovnih informacij in novih znanj (znotraj območja in širše) ter izmenjevanje dobrih praks in uspešnih projektov preko rednih srečanj s knjižnicami območja.

Sodelovanje osrednjih območnih knjižnic s knjižnicami na območju

Razvojno sodelovanje s knjižnicami območja naj poteka na področjih razvoja knjižnične mreže, izvajanja skupnih projektov (racionalizacija dela), razvoja novih storitev, partnerskega sodelovanja z drugimi vrstami knjižnic in organizacijami – OOK razvija inovativne oblike sodelovanja s civilno družbo in aktivnega vključevanja v aktualno dogajanje v družbi (za osvetlitev tem, ki so aktualne za prebivalce določene lokalne skupnosti), ugotovljene na podlagi analize okolja za celotno knjižnično območje. Na ta način bodo knjižnice utrjevale svojo vlogo kot platforme za dialog in učenje ter prilagajale svoje aktivnosti potrebam lokalnih skupnosti.

S ciljem optimizacije delovanja in izboljšanja strokovne podpore je treba preučiti možnosti za krepitev skupnih zunanjih svetovalnih servisov na različnih področjih dela ter možnosti razvoja skupnih služb s področja nabave, obdelave, pravnih in računovodskih storitev in storitev s področja informacijsko-komunikacijske tehnologije.

Strokovno sodelovanje s knjižnicami območja naj poteka na področjih izobraževanja in usposabljanja zaposlenih, na področju izmenjav strokovnih delavcev med OOK in OK ter mentorskega dela za študente in novozaposlene v knjižnicah.

Sodelovanje osrednjih območnih knjižnic na nacionalni ravni

Osrednje območne knjižnice bodo zagotavljale koordinacijo osrednjih območnih knjižnic na nacionalnem nivoju ter v tem okviru ostajale aktiven deležnik.

Uspešne in inovativne pristope v okviru nacionalne koordinacije se predstavi na posvetovanjih ZBDS, na Dnevih dobrih praks in na portalu Knjižnice.si ter z objavami prispevkov in člankov v strokovnih publikacijah.

Za učinkovito delovanje nacionalne koordinacije je potrebno razviti sistem kazalnikov uspešnosti, ki bo omogočal merjenje učinkov in spremljanje napredka pri uresničevanju zastavljenih ciljev.

Pomembno bo prizadevanje za vključitev Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK) in Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani na področju priprave strokovnih izhodišč, ki bi jih OOK uporabljale za načrtovanje in izvajanje dejavnosti na določenih strokovnih področjih.

1.2 PROMOCIJA

Krepitev promocije dela osrednjih območnih knjižnic ter posredno celotnega knjižničnega sistema na različnih ravneh – tako med strokovno knjižničarsko javnostjo kot tudi širšo javnostjo – je ključnega pomena za izboljšanje prepoznavnosti knjižnic. Namen tega prizadevanja je predstaviti vrednosti dela splošnih knjižnic, prispevati k boljši obveščenosti javnosti ter okrepiti zaupanje v knjižnice kot nepogrešljiv del družbe.

Usmeritev:

Cilj je okrepitev promocije osrednjih območnih knjižnic (OOK) in posredno vseh splošnih knjižnic z osrednjim poudarkom na izboljšanju prepoznavnosti. Namen je povečati zavedanje javnosti in strokovnih krogov o pomembnosti dela splošnih knjižnic ter storitev, ki jih ponujajo. V okviru te usmeritve bo pripravljen strukturiran marketinški načrt oziroma strategija promocije, ki bo služila kot osnova za usklajene in učinkovite promocijske aktivnosti. Ob tem je treba uvesti tudi periodično merjenje učinkov teh aktivnosti.

1.3 IZOBRAŽEVANJE IN RAZVOJ

1.3.1. IZOBRAŽEVANJE: Neformalno izobraževanje, strokovne konference in dogodki, mentorstvo in mreženje

Permanentno in kakovostno izobraževanje kadra je neločljivo povezano z dolgoročnim uspehom pri izvajanju razvojnih nalog. Omogoča boljše prilagajanje spremembam in novostim, kar omogoča in spodbuja inovativnost, povečuje strokovne kompetence zaposlenih ter izboljšuje učinkovitost pri doseganju razvojnih ciljev. Izobraževanje prav tako krepi kreativno mišljenje in razvoj novih idej.

Neformalno izobraževanje, kot so delavnice, seminarji, tečaji in spletni tečaji, zaposlenim v osrednjih območnih knjižnicah omogoča stalno izpopolnjevanje. Praktično usposabljanje, ki vključuje izmenjave z drugimi knjižnicami ali mobilnost osebja v tujino, spodbuja sodelovanje in deljenje znanja. Udeležba na domačih in mednarodnih knjižničarskih konferencah omogoča ohranjanje stika z globalnimi trendi, izmenjavo idej in izkušenj ter vpogled v novosti s področja knjižničarske stroke. Vključevanje v knjižničarska združenja in društva ter mentorski programi omogočajo prenos znanja in izkušenj med zaposlenimi, hkrati pa mlajšim knjižničarjem ponujajo dragoceno priložnost za razvoj kariere in strokovno rast.

Usmeritve:

Aktivno vključevanje v neformalno izobraževanje zaposlenih v osrednjih območnih knjižnicah (OOK) bo ključnega pomena za nenehno nadgrajevanje znanja in strokovni razvoj. V ta namen bo pripravljen seznam domačih in mednarodnih knjižničarskih konferenc, ki bo omogočil izbor ustreznih dogodkov za strokovno izpopolnjevanje. Cilj je, da se zaposleni vsako leto udeležijo

vsaj ene strokovne konference (doma ali v tujini), kar bo prispevalo k spremljanju novih praks in trendov ter krepitvi povezovanja s kolegi.

Za učinkovitejše načrtovanje strokovnih izpopolnjevanj zaposlenih bo pripravljen kompetenčni model oziroma modeli za različna področja dela v splošnih knjižnicah. Predvideno je oblikovanje treh modelov ključnih kompetenc, npr. za informacijsko opismenjevanje, domoznanstvo, bralno kulturo.

Nacionalni koordinator bo imel ključno vlogo pri oblikovanju in podajanju predlogov za izobraževalne vsebine, namenjene koordinatorjem posebnih nalog v osrednjih območnih knjižnicah.

Uvedba izmenjav kadra med knjižnicami bo omogočila krepitev strokovne mreže, medsebojno izmenjavo znanj ter izkušenj. Vsaka OOK bo enkrat letno gostila drugo OOK oziroma gostovala v drugi OOK. Poseben poudarek bo namenjen krepitvi aktivnosti za mobilnost osebja v tujini, vključno s kandidiranjem osrednjih območnih knjižnic na evropskih razpisih, kar bo spodbujalo mednarodno sodelovanje in omogočilo dostop do novih praks ter trendov.

Za podporo mladim zaposlenim bo OOK organizirala letno srečanje mladih zaposlenih iz knjižnic območja, kar bo spodbudilo njihovo povezovanje in strokovno razvoj. Razvoj strukturiranih mentorskih programov bo omogočal pridobivanje izkušenj za nove zaposlene in njihovo vključevanje v strokovne dejavnosti. Poleg tega bo velik poudarek namenjen spodbujanju vključevanja zaposlenih v področna društva bibliotekarjev, da se okrepi sodelovanje in povezovanje na nacionalni ravni.

1.3.2. RAZVOJ

Okrepljena razvojna oziroma razvojno-raziskovalna dejavnost OOK bo omogočala celovit razvoj splošnih knjižnic, vključno z uvedbo novih storitev za uporabnike, razvojem kadrov, uvajanjem novih tehnologij, prilagajanjem digitalnemu okolju itd., ter strokovno specializacijo posameznih knjižnic na določenih področjih – kompetenčne vsebine in kompetenčni centri. S tem bodo osrednje območne knjižnice, kot nosilke razvoja slovenskih splošnih knjižnic, utrdile svojo vlogo pri spodbujanju trajnostnega napredka knjižničarstva in zagotavljanju enotnih razvojnih smernic.

Pomemben mehanizem za združevanje znanja, izkušenj in perspektiv različnih strokovnjakov znotraj specifičnih področij bibliotekarske stroke, ki skupaj sodelujejo pri reševanju določenih nalog ali izzivov, so delovne oziroma strokovne skupine, ki so podpora razvojnemu delu OOK (tim OOK – direktorji in koordinatorji OOK), koordinatorji OOK, aktiv OOK – direktorji OOK, predsednik ZSK, Delovna skupina za Cobiss, Delovna skupina domoznancev OOK, Delovna skupina območnih koordinatorjev za spodbujanje bralne pismenosti in Delovna skupina sistemskih administratorjev in informatikov OOK). Pomembno je tudi sodelovanje z delovnimi skupinami, ki delujejo v okviru Združenja splošnih knjižnic.

KOMPETENČNE VSEBINE IN KOMPETENČNI CENTRI – PISMENA, VKLJUČEVALNA IN ODGOVORNA DRUŽBA

Kompetenčne vsebine je uvedlo Ministrstvo za kulturo leta 2021 z namenom dodatnega osmišljanja delovanja osrednjih območnih knjižnic, ki je pomembno za celoten slovenski prostor in za razvoj slovenskih splošnih knjižnic. Kompetenčne vsebine predstavljajo osredotočeno področje strokovnega znanja in razvoja, ki jih osrednje območne knjižnice razvijajo z namenom podpore celotni mreži splošnih knjižnic.

Kompetenčni centri skrbijo za poglobljeno poznavanje, razvoj in optimizacijo določenih področij ali storitev v mreži splošnih knjižnic na nacionalni ravni. Z uvajanjem novih skupnih strokovnih in razvojnih rešitev ter usposabljanjem ustrezno izobraženega kadra in zagotavljanjem specializirane zbirke knjižničnega gradiva prispevajo k napredku in učinkovitosti knjižničnega sistema.

Z razvijanjem kompetenčnih vsebin in vzpostavljanjem kompetenčnih centrov osrednje območne knjižnice pomembno prispevajo k uresničevanju ciljev trajnostnega razvoja in h krepitvi ključnih družbenih vlog:

- **pismene družbe**, kjer knjižnice spodbujajo bralno, informacijsko in druge pismenosti,
- **vklučevalne družbe**, ki temelji na dostopnosti in enakopravnem vključevanju vseh družbenih skupin, ter
- **odgovorne družbe**, ki se odziva na družbene spremembe in podpira inovacije za družbeno blaginjo in stabilnost.

PISMENA DRUŽBA

Pismena družba temelji na dostopnosti in razvoju različnih vrst pismenosti, ki so ključne za polno sodelovanje v sodobni družbi in uspešno navigacijo v svetu nenehnih tehnoloških in informacijskih sprememb.

Kompetenčni centri in kompetenčne vsebine, ki prispevajo k pismeni družbi:

- ✓ *Krepitev izobraževalne vloge splošnih knjižnic za dvig informacijske pismenosti (z elementi medijske, digitalne in meta pismenosti)*
- ✓ *Spodbujanje bralne pismenosti*
- ✓ *Kompetenčni center za področje mladinskega knjižničarstva: Pionirska – Center za mladinsko književnost*
- ✓ *Družinska pismenost*

VKLJUČEVALNA DRUŽBA

Vključevalna družba si prizadeva za enakopravno sodelovanje vseh članov skupnosti, ne glede na njihove omejitve (starostne, socialne, kulturne, fizične ipd.). Ključna je odprava ovir, ki izključujejo posameznike iz polnega sodelovanja v družbenem življenju, zagotavljanje, da ima

vsakdo dostop do virov, informacij in storitev, krepitev skupnostne identitete, aktivnega državljanstva in medsebojno spoštovanje.

Kompetenčni centri in kompetenčne vsebine, ki prispevajo k vključevalni družbi:

- ✓ *Kompetenčni center za lahko branje*
- ✓ *Kompetenčni center za posebne uporabniške skupine*
- ✓ *Kompetenčni center za domoznanstvo*

ODGOVORNA DRUŽBA

Odgovorna družba je usmerjena v prihodnost in se osredotoča na skrb za okolje ter družbo, tehnološki napredek in varnost. Vključuje uvajanje inovacij, spodbujanje trajnostnih okoljskih praks ter skrb za informacijsko varnost, kar s pismeno in vključevalno družbo omogoča družbeno blaginjo in dolgoročno stabilnost.

Kompetenčni centri in kompetenčne vsebine, ki prispevajo k napredni družbi:

- ✓ *Posebne naloge zastopanja splošnih knjižnic pri mednarodnem sodelovanju*
- ✓ *Kompetenčni center za izobraževanje knjižničarjev in strokovne javnosti: Učni center Mestne knjižnice Ljubljana*
- ✓ *Splošne knjižnice – zelene, trajnostne*

Usmeritve:

Delovne skupine

Nadaljevanje dela delovnih skupin ter razvoj interdisciplinarnih strokovnih skupin, ki bi povezovalе strokovnjake z različnih področij.

Ob pojavu nepričakovanih izzivov, ki zahtevajo takojšnje ukrepanje, je načrtovano »ad hoc« vzpostavljane strokovnih skupin, ki lahko delujejo le določen čas in rešujejo specifične probleme.

KOORDINACIJA STROKOVNIH PODROČIJ: Usklajevanje kompetenčnih vsebin in kompetenčnih centrov

Posamezno strokovno področje (npr. bralna pismenost) nagovarja več kompetenčnih vsebin (družinska pismenost, bralna pismenost ipd.), kar brez medsebojnega usklajevanja vodi do podvajanja. Cilj vzpostavitve statusa kompetenčnih centrov je tudi vsebinska koordinacija področja delovanja (Bon et al., 2020), zato naj potrebno vsebinsko koordinacijo sorodnih kompetenčnih vsebin vodijo kompetenčni centri, ki pokrivajo posamezna strokovna področja, kar pomeni tesnejše sodelovanje in vsebinsko usklajevanje med kompetenčnim centrom in tistimi OOK, ki razvijajo kompetenčne vsebine z istega strokovnega področja kot kompetenčni

center. Na ta način bo imel kompetenčni center pregled nad razvojem specializiranega področja dela, posledično ustrezno usmerjal razvoj in predlagal razvoj novih kompetenčnih vsebin.

V tem okviru bo vzpostavljen učinkovit mehanizem za koordinacijo kompetenčnih vsebin in centrov. Redna srečanja med vodji kompetenčnih centrov in kompetenčnih vsebin bodo namenjena pregledu trenutnega stanja, identifikaciji potencialnih prekrivanj in usklajevanju prihodnjih razvojnih ciljev.

Nove kompetenčne vsebine in kompetenčni centri

Nove kompetenčne vsebine se vsebinsko smiselno pripenjajo k posameznim družbenim vlogam in se priključujejo k sorodnim kompetenčnim vsebinam, katerih delo koordinira kompetenčni center.

Obstoječe kompetenčne vsebine in kompetenčni centri uspešno pokrivajo ključna področja, ki so opredeljena v Strokovnih izhodiščih za vzpostavitev kompetenčnih centrov ter v *Strokovnih priporočilih in standardih za splošne knjižnice (2018–2028)*. Večina že razvitih vsebin je tesno povezana s knjižničnimi vlogami in prioritetnimi področji kompetenčnih centrov, kot so bralna pismenost, informacijska pismenost, domoznanska dejavnost in vključevanje ranljivih skupin.

Kljub temu obstajajo področja, ki jih kompetenčne vsebine in centri še ne pokrivajo. Eno izmed pomembnih področij, kateremu bi se morali posvetiti, so tehnološki razvoj, kibernetika varnost in storitve knjižnic v digitalnem okolju. Zaznavanje novih kompetenčnih vsebin ob redni evalvaciji in pregledovanju obstoječih kompetenčnih vsebin bo temeljilo na analizi potreb uporabnikov in okolja ter spremljanju družbenih in tehnoloških trendov, zakonodajnih in političnih sprememb, sodelovanju z zunanjimi strokovnjaki in organizacijami.

Pri tem bo ključna vzpostavitev sodelovanja z Narodno in univerzitetno knjižnico, ki skladno s 33. členom Zknj-1 opravlja naloge centra za razvoj knjižnic, ter Oddelkom za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, ki bosta prispevala strokovno podporo in usmerjanje. Vzpostavljanje sodelovanj z organizacijami izven knjižničarske stroke bi omogočilo prenos inovacij in izmenjavo dobrih praks.

Formalna ureditev statusa kompetenčnega centra

Zagotoviti trajnostno in dolgoročno izvajanje nalog kompetenčnega centra z revizijo *Strokovnih izhodišč za vzpostavitev kompetenčnih centrov*, da se izboljša pravna, organizacijska in finančna podlaga za njihovo delovanje.

3. naloga: Koordiniranje zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva za svoje območje

Domoznanska dejavnost se v skladu z Zakonom o knjižničarstvu (2001) izvaja v vseh splošnih knjižnicah, osrednje območne knjižnice pa se izvajanju domoznanske dejavnosti posvečajo tudi v okviru posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic – 3. naloga: osrednje območne knjižnice koordinirajo zbiranje, obdelavo in hranjenje domoznanskega gradiva za svoje območje.

Opis naloge:

KOORDINACIJA DOMOZNANSKE DEJAVNOSTI

Izvajanje te naloge se je v zadnjih letih razširilo in ne zajema več samo koordinacije zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva, temveč koordinacijo domoznanske dejavnosti v širšem smislu, ki zajema 3 ključna področja:

- ❖ KOORDINACIJA DOMOZNANSKE DEJAVNOSTI NA OBMOČJU
- ❖ DIGITALIZACIJA IN TRAJNO OHRANJANJE DIGITALIZIRANEGA IN IZVORNO DIGITALNEGA DOMOZNANSKEGA GRADIVA,
- ❖ KREPITEV STROKOVNIH KOMPETENC KADRA, POVEZOVANJE IN PROMOCIJA

Usmeritve:

Osrednje območne knjižnice (OOK) imajo ključno vlogo pri razvoju domoznanske dejavnosti, pri čemer posebno pozornost namenjajo aktivnostim s področja digitalnega arhiviranja, vključevanja skupnosti in strokovne javnosti ter upravljanja virov.

KOORDINACIJA DOMOZNANSKE DEJAVNOSTI NA OBMOČJU

OOK knjižnicam na območju nudijo svetovanje in strokovno pomoč pri pridobivanju in bibliografski obdelavi domoznanskega gradiva. Poleg tega lahko same gradijo domoznansko zbirko za celotno območje, še posebej z gradivom, zbranim v skladu z zakonodajo o obveznem izvodu. OOK posebno pozornost pri pridobivanju gradiva in bibliografski obdelavi posveča polpubliciranemu gradivu in elektronskemu gradivu. OOK prav tako koordinirajo bibliografsko obdelavo vseh vrst domoznanskega gradiva v sistemu COBISS, informirajo zavezanca za obvezni izvod in posredujejo informacije nacionalni knjižnici. Poleg tega izvajajo normativno kontrolo ter nudijo pomoč pri identiteti lokalnih avtorjev. Pomemben korak na tem področju je vzpostavitev evidence knjižničnih zbirk na območju, v katerih se nahaja kulturna dediščina, ter vodenje evidence vseh tovrstnih zbirk. Ob tem bi si morali prizadevati za spremembo postopka

razglasitve knjižničnega gradiva kot kulturnega spomenika¹ (za kar je trenutno pristojen lokalni muzej) ter tako poskrbeti za boljše varovanje tega gradiva in promocijo domoznanskih zbirk.

DIGITALIZACIJA IN TRAJNO OHRANJANJE DIGITALIZIRANEGA IN IZVORNO DIGITALNEGA DOMOZNANSKEGA GRADIVA

OOK izvajajo projekte digitalizacije domoznanskega gradiva v sodelovanju s knjižnicami na območju ter zagotavljajo trajno ohranjanje tega gradiva v digitalni obliki z gradnjo repozitorija in skupnih domoznanskih portalov, kot sta Kamra in Obrazi slovenskih pokrajin. V letu 2024 pripravljen dokument *Analiza potreb po digitalizaciji osrednjih območnih knjižnic v obdobju 2025–2030* bo lahko služil kot podlaga za pripravo nacionalnih usmeritev za digitalizacijo.

KREPITEV STROKOVNIH KOMPETENC KADRA, POVEZOVANJE IN PROMOCIJA

Pripravljene bodo smernice za izvajanje domoznanske dejavnosti, izvedena analiza stanja izvajanja domoznanskih nalog po osrednjih knjižnicah na podlagi teh smernic, in razvit model ključnih kompetenc za izboljšanje znanj in veščin domoznanskih knjižničarjev. Prav tako je potrebno urediti status domoznanskega knjižničarja znotraj bibliotekarske stroke, kar vključuje sistemizacijo delovnega mesta bibliotekar raziskovalec ter upoštevanje avtorskih objav s področja domoznanstva pri napredovanju v strokovne nazive.

OOK vključujejo lokalno skupnost in strokovno javnost (gostovanje razstav, organizacija dogodkov in svetovanje). S tem promovirajo domoznansko dejavnost in povezujejo knjižnice z namenom prenosa dobrih praks, kar vključuje strokovne obiske, izmenjavo kadrov, izobraževanja ter skupne projekte. Pomemben korak na tem področju je priprava projekta za promocijo domoznanstva za osnovnošolce, ki bo del strukturiranega načrta promocije OOK.

OOK igrajo pomembno vlogo tudi pri širšem strokovnem povezovanju, mednarodnem sodelovanju in vključevanju v evropske projekte. Aktivno sodelujejo v Delovni skupini domoznancev OOK, ki jo vodi Kompetenčni center za domoznanstvo, ter razvijajo raziskovalno dejavnost na področju domoznanstva. V okviru teh prizadevanj se osredotočajo na krepitev kompetenc knjižničarjev z usklajenimi aktivnostmi in skupnimi projekti.

¹ Trenutno je v javni razpravi predlog novega Zakona o varovanju kulturne dediščine, po katerem je vzpostavitev varstva premične dediščine vezana na status nacionalnega bogastva in ne več na status premičnega spomenika, kot ga določa ZVKD-1. Usmeritve bo potrebno korigirati skladno z določili novega zakona, ko bo sprejet.

4. naloga: Usmerjanje izločenega knjižničnega gradiva s svojega območja

Opis naloge:

Osrednja območna knjižnica zagotavlja hrambo v drugih knjižnicah izločenega in odpisanega gradiva, ki ima status kulturnega spomenika lokalnega pomena, uradnih publikacij iz svojega območja ter drugega za območje pomembnega gradiva. Na tak način gradi kakovostno območno zbirko. Nalogo je treba izvajati kakovostno in strokovno, v skladu z zakonodajo, pravilniki, priporočili ter drugimi strokovnimi normami.

Usmeritve:

- ✓ Vzpostavitev kroženja seznamov odpisanega gradiva med osrednjimi območnimi knjižnicami za gradnjo kakovostne domoznanske zbirke.
- ✓ Vzpostavitev e-repozitorija (slovenika) na ravni nacionalne knjižnice.
- ✓ Izobraževanje kadra na področju odpisa in usmerjanja gradiva.
- ✓ Posodobitev modela oddajanja seznamov gradiva NUK-u

FINANCIRANJE OSREDNJIH OBMOČNIH KNJIŽNIC V KNJIŽNIČNI MREŽI SPLOŠNIH KNJIŽNIC

Sredstva za izvajanje posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic, določenih v 27. členu Zknj-1, zagotavlja država v skladu s 55. členom istega zakona na podlagi pogodbe med Ministrstvom za kulturo (Mzk) in osrednjimi območnimi knjižnicami (OOK).

OOK že več kot 20 let opravljajo posebne naloge, ki so se v zadnjem desetletju močno spremenile in prilagodile razvojnim potrebam celotne mreže splošnih knjižnic in njihovim uporabnikom. Zaradi širitve nalog, ki jih OOK ne opravljajo več le za svoja območja, temveč tudi na nacionalni ravni (kompetenčne vsebine in kompetenčni centri, nacionalni knjižnični portali id.), višina sredstev, ki ga zagotavlja država, že dolgo ne zadošča več.

Osrednje območne knjižnice so v skladu s Strategijo razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2022–2027 nosilke razvoja splošnih knjižnic. Za izvajanje nalog območnosti oziroma razvojnih nalog morajo angažirati svoje najboljše kadre, ki imajo zaradi pridobljenih nazivov in dolžine delovne dobe temu primerne plače. Zaradi tega sredstva, ki jih Mzk namenja za izvajanje nalog iz 27. člena Zknj-1, ne zadoščajo več za opravljanje vseh nalog, ki jih določa zakon.

Osrednje območne knjižnice, Združenje splošnih knjižnic in nacionalni koordinator si bodo pri Ministrstvu za kulturo prizadevali za povišanje sredstev za izvajanje območnih nalog.

Viri:

Ministrstvo za kulturo. (2024). Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2024–2031. Pridobljeno s <https://e-uprava.gov.si/si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=16450>

Združenje splošnih knjižnic (ZSK). (2023). Akcijski načrt za uresničitev ciljev Strategije.

Združenje splošnih knjižnic (ZSK). (2022). Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2022–2027. Grosuplje: ZSK. Pridobljeno s https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2022/08/ZSK_Strategija-razvoja-slovenskih-splosnih-knjiznic-2022-2027_oblikovano.pdf

Ministrstvo za kulturo. (2023). Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe. Pridobljeno s <https://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV12750>

Ministrstvo za kulturo. (2020). Strokovna izhodišča za vzpostavitev kompetenčnih centrov. Pridobljeno s <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/NSKD/Drugi-dokumenti-in-gradiva/STROKOVNA-IZHODISCA-ZA-VZPOSTAVITEV-KOMPETENCNIH-CENTROV.pdf>

Videc, A. (2020). Vloga in pomen osrednjih območnih knjižnic v sistemu splošnih knjižnic: doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani. Pridobljeno s <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=127287>

Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK). (2019). Strateške usmeritve na področju IKT v splošnih knjižnicah za obdobje 2019–2028. Pridobljeno s https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2020/06/OOK_Strateske_usmeritve_IKT_Spl_Knj_2019-2028.pdf

Ministrstvo za kulturo. (2018). Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice (za obdobje 2018–2028). Pridobljeno s <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-dediscina/2ffbd52377/Strokovna-priporocila-in-standardi-za-splosne-knjiznice.pdf>

Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK). (2017). Strokovna izhodišča za spremembe izvajanja posebnih nalog OOK. Pridobljeno s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-J7XLW7YQ>

Ministrstvo za kulturo. (2006). Zakon o obveznem izvodu publikacij (ZOIPub). Pridobljeno s <https://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3606>

Ministrstvo za kulturo. (2001). Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). Pridobljeno s <https://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2442>